

Гладких А.В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інструментів духового та естрадного оркестрів

Харківська державна академія культури

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ПЕРІОДУ НАВЧАННЯ ГРИ НА ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТАХ

Анотація. В даній статті аналізуються проблеми пов'язані з методикою початкової організації і проведення навчання гри на духових інструментах.

Ключеві слова: духові інструменти, постановка, звукодобування, виконавський апарат, методика, урок.

Анотация. Гладких А.В. Особенности начального периода обучения игры на духовых инструментах. В данной статье анализируются проблемы связанные с методикой первичной организации и проведения обучения игре на духовых инструментах.

Ключевые слова: духовые инструменты, постановка, звукоизвлечение, исполнительский аппарат, методика, урок.

Summary. Gladkih A.V. Features of an initial stage of training of game on wind instruments. The author analyzes the issues connected with methods of organization of the initial level of classes for wind instruments playing and focuses on the significance of this period for further training.

Key words: wind instruments, training, producing the sound, performing apparatus, techniques, lesson.

Постановка проблеми. Початкове навчання гри на інструментах духового оркестру носить актуальний характер, тому що має своїм основним завданням створити тривкий музичний фундамент, на якому повинно будуватись подальший професійний розвиток музиканта.

Основна складність цього періоду полягає в тому, що при грі на будь-якому духовому інструменті необхідний розподіл уваги учня між декількома діями:

- контролювати правильне положення інструмента;
- управляти своїм подихом, стежити за роботою губ, язика і пальців, слуху і контролювати звукоутворення та ін.;
- правильно читати нотний текст, зважати на тривалість нот і пауз.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання методики початкового періоду навчання гри на духових інструментах висловлювали такі провідні викладачі-музиканти Б. Диков (5), С. Болотін (3), Ю.Усов (10), В. Апатський (1,2), П. Григор'єв (4), Н. Востряков (4), Н. Назаров (7), Я. Якустиди (11) та ін.. В своїх публікаціях вони, опираючись на особистому виконавчому та педагогічному досвіді, виклали особисту думку формування методики навчання з учнями-початківцями. Але узагальнення методичного надбання у вітчизняній науковій думці не здійснювалось.

Отже, **мета статті** – простежити формування, розвиток та удосконалення теоретичних та практичних задач початкового навчання гри на інструментах духового оркестру.

Виклад основного матеріалу. Перші заняття дуже важливі. На них закладається фундамент, на якому потім формуються основи раціональної постановки мундштука на губах, виконавського подиху, атаки звука, роботи пальців; правильне положення голови, корпусу, рук, ніг; закріплюються найважливіші навички гри на інструменті.

Напершому занятті варто показати учневі музичний інструмент, на якому він буде навчатися гри, пояснити його устрій, назви і призначення його частин. Варто зауважити, що в окремих випадках бувають відступи від правил, викликані індивідуальними особливостями будови губ, м'язів, зубів, рук, пальців виконавця, такі види постановок називають нестандартними, проміжними постановочними варіантами.

Проте в практиці навчання гри на духових інструментах досить часто трапляються випадки відхилення від стандартної постановки, що не зумовлені індивідуальними особливостями учня.

Дотримання учнем правил постановки голови, корпусу, рук, ніг, мундштука на губах, правил тримання інструмента має постійно контролювати педагог.

Після засвоєння учнем правил постановки мундштука (тростини), правил тримання інструмента, роботи губ, язика і подиху варто приступити до навчання добуванню найлегших звуків на інструменті.

На перших уроках відтворення звуків повинно здійснюватися без нотного тексту: він лише

Надійшла до редакції 1.03.2010

відволікатиме увагу учня і створюватиме додаткові труднощі. Для контролю правильності виконання та виховання навичок роботи губ, язика і подиху гра на інструменті на наступних заняттях має чергуватися з заняттями на мундштуку (у тих, хто грає на мідних духових інструментах), з виконанням дихальних вправ.

Опанування аплікатури і розширення діапазонів має відбуватися поступово, у суворо визначеній послідовності. На дерев'яних духових інструментах на початку вивчається аплікатура найпростіших гам, пов'язана з послідовним закриванням і відкриванням основних звукових отворів. На більшості мідних духових інструментів вивчення аплікатури починається з пояснення роботи голосової машини, а потім практично добуваються із застосуванням вентилів (помп) найпростіші звуки, зазвичай, у межах однієї октави.

Початківцям, що навчаються гри на тромбоні, спочатку пояснюється призначення куліси, місце розміщення позицій і їх значення, а потім проводиться практичне опанування позицій на натуральному звукоряді.

Протягом перших двох-трьох місяців навчання гри на інструменті учні мають навчитися виконувати такі звуки: на флейті – від Соль¹ до Соль²; на гобої – від Сі¹ до Ре¹; на кларнеті – від Соль¹ до Мі малої октави; на трубі, тенорі, баритоні – від До¹ до До² (гама до-мажор); на валторні – від Сіль малої октави до До² (гама до-мажор); на тромбоні – Фа малої октави, Сі-бемоль великої октави, Ре (гама сі-бемоль мажор); на тубі – звуки Сі бемоль великої октави, – Фа великої октави, Сі бемоль контроктави (гама Сі-бемоль мажор).

З перших кроків навчання гри на інструменті педагог має зважати на один з найважливіших принципів методики – нерозривну єдність технічного і художнього розвитку учня, що припускає опанування прийомів звукоутворення в найтіснішому зв'язку з формуванням музичних уявлень при постійному слуховому контролі, необхідно спиратися на найпростіше – на «елементарну музику», основану на національному фольклорі. Цей нескладний художній матеріал сприятиме одночасному розвитку учня перших технічних навичок і початкового музичного мислення.

При формуванні репертуару для учня необхідно зважати на такі моменти:

- конкретні завдання цього етапу навчання;
- ступінь музичного розвитку учня;
- рівень технічної підготовки.

Одним з найважливіших і найскладніших завдань початкового періоду навчання є робота педагога над постановкою і розвитком виконавського подиху учня. Тому з перших же занять цьому питанню слід приділяти пильну увагу. Розвивати подих необхідно поступово, не допускаючи зайвого напруження дихальної мускулатури виконавця-початківця.

Наступна робота з музикантами-початківцями має спрямовуватися на організацію занять з метою

подальшого розвитку основних виконавських засобів:

- опанування навичок роботи над звуком;
- опанування елементарних технічних навичок;
- розвиток навичок художнього відтворення музики.

Звук при грі на духових інструментах є найважливішим виконавським засобом. Існує афоризм: музикант без звука, подібний до співака без голосу.

На початковому етапі навчання перед учнем ставляться нескладні завдання: досягнення чистоти добування окремих звуків, відчуття переходу від звука до звука, відчуття ладотонального зв'язку звуків у найпростіших мелодійних оборотах.

Опанування технічних навичок у музиканта-початківця має відбуватися поступово, оскільки вони набуваються й удосконалюються в результаті свідомого повторення відповідних виконавських рухів. Відпрацювання всіх технічних прийомів провадиться на найпростіших вправах і етюдах, у простих тональностях, у повільних і помірних темпах. Надалі ці виконавські прийоми вдосконалюються при роботі над гамами.

Важливе значення в роботі з починаючими виконавцями має виховання в них навичок свідомого сприйняття і відтворення музики. У процесі роботи з учнем над різноманітними за змістом і формою невеличкими п'єсами педагог має звертати увагу на емоційну сторону виконання п'єси, на виховання в учня відчуття фрази, форми, досягнення виразного звучання. П'єси повинні виконуватися, зазвичай, у супроводі фортепіано. Велике значення для розвитку і становлення виконавця в початковий період навчання має залучення його до гри в складі камерних ансамблів духових інструментів.

Основною формою проведення занять із виконавцями-початківцями є урок. Урок має бути продуманим, плановим і водночас творчим, здатним викликати в учня прагнення до активної самостійної роботи над навчальним матеріалом.

Структура уроку, зазвичай, складається з таких частин:

- перевірка виконання домашнього завдання;
- робота над усуненням недоліків, виявлених у процесі перевірки;
- повідомлення нових знань і їх закріплення;
- підсумки уроку і визначення навчального завдання на самопідготовку.

У першій частині уроку учень звітує перед педагогом про виконання завдання. Педагог має прослухати весь матеріал, не зупиняючи учня і не втручаючись у його гру.

Після цього він аналізує виконання: відзначає позитивні сторони в грі учня, порівняно з минулим уроком, указує на недоліки у виконанні й оцінює самостійну роботу. Прослухавши матеріал, педагог намічає план роботи над усуненням недоліків виконавця, у якому визначає:

- над чим необхідно попрацювати на цьому уроці;
- що можна відкласти до наступного заняття;
- які недоліки слід усунути учневі під час самостійної роботи.

У другій частині уроку учень працює під керівництвом педагога над удосконаленням виконання музичного матеріалу і усуненням недоліків. Педагогові необхідно зосередити увагу учня на головному, невідкладному, на тому, що можна зробити на цьому занятті. Методично не виправданим є прагнення окремих педагогів усунути на одному занятті всі замічені у виконанні учня недоліки, якщо їх виявилось навіть багато. Це, зазвичай, призводить до перевантаження учня вказівками, що в процесі заняття не закріплюються і потім швидко забуваються.

Третя частина уроку є центральною. У ній педагог повідомляє учневі нові знання. При викладі нового матеріалу необхідно дотримуватися зв'язку з тим, що вже було зроблено учнем раніше.

У заключній частині уроку педагог підводить його результат, визначає і роз'яснює учневі завдання для самостійної роботи, як і в якій послідовності необхідно працювати над навчальним матеріалом.

Усі уроки мають проводитися на високому ідейно-теоретичному і методичному рівні.

Зміст уроку:

- виконання гам;
- виконання вправ і етюдів;
- виконання п'єс;
- вивчення оркестрових партій і партій камерного ансамблю;
- читання нот з листа.

На одному занятті приділити увагу всьому матеріалу практично неможливо, доцільно зміст розділити на два уроки, що чергуються між собою. Перший урок повинен складатися з вивчення гам, п'єс, оркестрових партій і партій камерного ансамблю, другий – вивчення вправ (етюдів), п'єс, читання нот з листа. Можливі й інші варіанти розподілу навчального матеріалу.

У початковий період навчання викладач має зустрічатися з учнем якнайчастіше, не менше 2-х уроків на тиждень. На них закладається фундамент, на якому базується подальший розвиток виконавця.

Основна увага в початковий період навчання має зосереджуватися на:

- виробленні і закріпленні основ раціональної постановки, що визначає найдоцільніше розміщення мундштука на губах, раціонально сформований амбушур, постановку на опору виконавського подиху, точні рухи язика і пальців, найзручніше положення голови, корпусу, рук, ніг.
- вироблення і закріплення основ правильного звукодобування;
- прищеплювання виконавцям первинних навичок свідомої роботи над музичним матеріалом;
- технічний і художній розвиток виконавців має здійснюватися в нерозривній єдності.

Вирішальна роль у початковий період навчання і виховання виконавців належить педагогові.

Література:

1. Апатский В.Н. Теория и практика духового исполнительства в Украине [Текст] (В.Н. Апатский –К.: НМАУ им. П.И. Чайковского, 2000. – 248 с.
2. Апатский В.Н. Основы теории методики духового музыкально- исполнительского искусства [Текст] (В.Н. Апатский – К.: НМАУ им. П.И. Чайковского, 2006. – 430 с.
3. Болотин С. Методика преподавания игры на трубе в музыкальной школе. [Текст] (С. Болотин. – Л., 1989.
4. Григорьев П., Востряков Н. Начальная школа игры на тромбоне. [Текст] . (П. Григорьев, Н. Востряков. – М., Музгиз, 1962.
5. Диков Б. Методика обучения игре на духовых инструментах [Текст] (Б. Диков. – М.: Музыка, 1983.
6. Диков Б. О дыхании при игре на духовых инструментах. [Текст] (Б. Диков. – М., 1956.
7. Назаров Н. Школа игры на гобое. [Текст] (Н. Назаров. – М.: Музгиз, 1959.
8. Сумерекин В. Методика обучения игре на тромбоне. [Текст] (В. Сумерекин. – М., 1987.
9. Терехин Р. Школа игры на фаготе. [Текст] (Р. Терехин. – М.: Музгиз, 1955.
10. Усов Ю. Методика обучения игре на трубе [Текст] (Ю. Усов. – М., 1984.
11. Якустиди Я. Методика обучения игре на валторне [Текст] (Я. Якустиди. – К., 1977.